

AĞAÇERİ KAVMINİN GEÇMİŞTEN BUGÜNE UZANAN TARİHİ VE TAHTACI CEMAATIYLA BAĞLANTISI

THE HISTORY OF THE AGACERI TRIBE FROM PAST TO PRESENT AND ITS CONNECTION WITH THE TAHTACI COMMUNITY

Kibar TAŞ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 24 Ocak 2023
Kabul: 21 Şubat 2023

Article Info

Received: January, 24, 2023
Accepted: February, 21, 2023

Öz

Bu çalışmada, Ağaçeri ve Tahtacı Türkmenlerinin geçmişten bugüne uzanan tarihleri hakkında hem kaynaklar hem de arşiv belgelerine dayanılarak çeşitli bilgiler verilmiş ve ikisi arasında nasıl bir bağ olabileceği tartışılmıştır.

Ağaçeri Türkmenlerinin ismi Anadolu'da ilk olarak, 13. asrın ikinci yarısına ait yazılı kaynaklarda yer aldı. Bu asır, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamaya başladığı, Moğolların Anadolu'da hakimiyet kurduğu bir dönemdir. Yine bu dönemde, Türkmen-Alevilerin yoğunlukta olduğu çok sayıda kavim Türkistan ve Horasan'dan gelerek Anadolu'yu yurt tuttu. Böyle bir ortamda, daha tanınan Oğuz boyları ile birlikte, Ağaçerilerden bahsedilmesi oldukça önemlidir. Çağdaşları tarihçilerin eserlerinde bu kavme yer vermesi hem sayıca çok olmaları hem de savaşçı karakterleri yüzündendir. Ancak bu özelliklerine rağmen, sonraki asırlarda Anadolu'da çok az kaynak ve arşiv belgesinde yer aldılar ve bunun başlıca sebebi de çoğunluğunun Karakoyunlu Devleti ile birlikte İran'a göç etmiş olmasıdır. Nitekim bugün dahi İran'da azımsanmayacak oranda Ağaçeriler yaşamakta, ayrıca bu isimde yerleşim yeri de bulunmaktadır.

Bugün, geçmişteki Ağaçerilerin devamı olarak Tahtacı cemaati görülmektedir. Bunun nedeni, isimlerinin taşıdığı anlamın yakın olması, başlangıçta aynı yerlerde yurt tutmuş olmaları ve Alevi inancına sahip olmalarıdır. Fakat Tahtacılar arasında tek bir cemaat yoktur. Onlar çeşitli Türkmen Alevi boyların bir araya gelmelerinden oluştu.

Anahtar Kelimeler: Ağaçeriler, Tahtacılar, Türkmen Aleviler, Karakoyunlu Devleti, İran

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacı Bayram Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı; kibartas012@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7868-6450; Ankara-Türkiye.

Abstract

In this study, various information is given about the history of the Agaceri and Tahtaci Turkmen from past to present, based on both sources and archival documents, and it is discussed what kind of connection can be between the two.

The name of the Agaceri Turkmens first appeared in Anatolia's written sources in the second half of the 13th century. This century is a period when the Anatolian Seljuk State began to weaken and the Mongols dominated Anatolia. Again in this century, many tribes, mainly Turkmen-Alevis, came from Turkistan and Khorasan and settled in Anatolia. In such an environment, it is very important to mention the name of the Agaceri tribe as well as the more well-known Oghuz tribes. Historians, who were his contemporaries, included this tribe in their works because of their large numbers and warrior characters. However, despite these features, they were included in very few sources and archive documents in Anatolia in the following centuries, and the main reason for this is that most of them migrated to Iran with the Karakoyunlu State. Even today, a significant number of Ağaçeri live in Iran and there is a settlement with this name.

Today, Tahtaci is seen as a continuation of the Agaceris of the past. The reason for this is that the meanings of their names are close, they lived in the same places at the beginning, and both of them have Alevi beliefs. But there is not a single community among the Tahtaci. They were formed by the coming together of various Turkmen Alevi tribes.

Keywords: *Agaceris, Tahtacis, Turkmen Alevis, The State of Karakoyunlu, Iran*

Giriş

*Ağaçeri isimli cemaat her ne kadar arşiv kaynaklarında 16. asrın başlarında karşımıza çıksa da 13. asrın başında Horasan taraflarından yapılan yoğun göç sırasında Anadolu'ya gelmiş olan Türkmen kavmidir ve onlarla aynı dönemde yaşamış olan tarihçiler tarafından da kayıt altına alınmışlardır. Aşağıda bahsedileceği üzere, bunlardan biri olan Reşideddin'e göre, Ağaçeri ismi eskiden yoktu. Oğuz kavimleri buraya gelince, bunlardan bir grup ormanlık bölgede yurt tuttu, bundan dolayı da onlara Ağaçeri yani "orman adamı" ismi verildi. Buna karşılık Bahaeddin Ögel Ağaçerilerin, isimlerine bakılarak ormanlı olduklarını, sık ormanlarda yaşadıklarını düşünmenin doğru olmadığını ifade eder. Ancak, sadece ormanlık yerlere yakın yaşamaları dolayısıyla onlara Ağaçeri denmemiştir. Herhalde ağaç işleriyle uğraştıkları için de bu adı aldılar. Tıpkı *Tahtacılar* gibi.*

Ağaçerilerden bahseden ilk kaynaklara baktığımızda, 13. asrın ortalarında Maraş, Elbistan ve Malatya civarında yaşadıklarını görürüz. Sonraki asırlarda büyük kısmı Karakoyunlulara tabi olup onlarla birlikte İran'a giderken, diğerleri de Anadolu'da kaldı. Aynı şekilde sonradan Tahtacı adını

alan cemaatler de bu yörelerde yaşadılar. 16. asırdan itibaren ise yaklaşık bir buçuk asır süren Kızılbaş/Alevi takibi sırasında¹, Anadolu'da kalan ve kıyımdan kurtulmak isteyen Ağaçeriler dağlık bölgelere çekilip, oraya uygun geçinme yollarını seçtiler. Kuşkusuz sadece onlar dağlık bölgelere yerleşmediler. Diğer pek çok Türkmen-Alevi boy da merkezlerden uzaklaştılar. Bu şekilde Ağaçeriler, diğer çok sayıdaki Türkmenlerle karışarak ve ağaç işleriyle uğraşarak kıyı bölgelerinin ormanlık kesimlerine yayıldılar. Elbette bu arada isimleri de unutuldu. Bu bağlamda yaptıkları işten dolayı bütün bu cemaatlerin hepsine birden *Tahtacı* adı verildi. Bu da zamanla çok geniş bir alanda, Maraş, Elbistan ve Adana'dan Balıkesir ve Çanakkale'ye kadar olan ormanlı bölgelerin yakınlarında tahtacı ismine rastlanmasını açıklamaktadır. Nitekim Ağaçeri ismi bir kavme ait iken, Tahtacı ismi bir mesleği icra eden topluluğa aittir.

Mesela daha 1430'a ait belgelerde Aydın'da Tahtacı cemaati olduğu görülmekte ve bu grubun da Ayasuluk hisarına belirli bir miktar tahta götürmekle sorumlu oldukları görülmektedir.² Bu bilgi bize bu ismi yaptıkları işten dolayı aldıklarını açıkça göstermektedir.

Bu sebepten bugün Tahtacı olarak anılan Türkmen-Alevi topluluklarının içinde, 13. asırda onlarla birlikte aynı yerlerde yaşayan ve İran'a gitmeyip Anadolu'da kalan Ağaçeri kavminin de bulunması doğaldır.

1. Ağaçeriler

Moğolların 13. asrın başında Harzemşahlara saldırması ile başlayan Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya akan insan seli içinde, elbette sadece göçebe ve hayvancılıkla ilgilenen topluluklar yoktu. Çünkü o sıralarda Türkistan ve Horasan'da yarı yerleşik ve tam yerleşik köylü-şehirli aşiretler, kavimler de yaşıyorlardı. Nitekim Faruk Sümer, "*İran'dan da aydınlardan, tâcirlerden ve sanatkârlardan mühim bir zümrenin Anadolu'ya geldiğini biliyoruz.*"³ demektedir. Bu sebepten gelen boylardan, ki çoğunluğu Türkmenlerden oluşuyordu, bir kısmı mesleklerini icra edebilecekleri yerlere yerleşirken, bir kısım topluluklar da o kadar şanslı olamadılar. Belki de kültürlerini koruma açısından bu bir şanstı. Önceden yaptıkları işlere uygun yerler bulamayanlar,

¹ Kızılbaş takibi ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için şu yayınlara bakılabilir. Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, TTK, Ankara 2013; Kibar Taş, 'Tunceli/Dersim'in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı'nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu ve Bunun Dersim'e Etkisi', *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 76/2015, s. 79-107.

² Sadullah Gülten, "Kökler ve Dallar: Tahtacı Alevilerinin Menşei ve Tahtacı Cemaatleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 95, Yıl: 2020, s. 147-148.

³ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 178.

ormanlık ve dağlık yerlere yerleştiler ve buralara özgü geçinme yolunu seçtiler. Bu kavimlerden biri de Ağaçerilerdir. Kaynaklar bu kavmin Malatya, Elbistan ve Maraş yöresindeki dağ, tepe ve ovalara yayıldığını yazar.⁴

Ağaçerilerin Anadolu öncesi tarihi geçmişleri ile ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir. Kimi eserlerde onların miladi 465 tarihinde Kafkasya'nın kuzeyinden Azerbaycan'a geçtikleri yazarken,⁵ kimilerinde de onlardan ilk kez 13. asırda bahis olduğu ve onların kavmî menşelerinin hatalı bir şekilde, 5. asırda Rusya'da yaşamış olan Akatzir adlı bir kavme dayandırıldığı yazmaktadır.⁶

Tarihlerinin Anadolu'dan çok daha önceye dayandığını kabul edenlerden biri Zeki Velidi Togan'dır. Ona göre, 5. asırdan sonra uzun bir süre kaynaklarda görülmeyen Ağaçerilerden bir zümre 1193 senesinde Elbistan yöresindeki ormanlık alanlarda yaşıyordu ve eşkıyalık yapıyordu. Diğer bir zümre de Moğollar geldiğinde Tebriz'den Kazvin'e giden yolun doğusundaki Khalkhal (Halhal) mevkiine hâkimdi.⁷ Cevat Heyet de aynı şekilde, Ağaçerilerin diğer Türk boyları (Hun, Bulgar, Sabir, Peçenek, Kengerli, Hazar, On Oğur, Sarı Oğur ve Kıpçak) gibi miladın ilk asırlarından itibaren Hazar denizinin kuzeyinden gelerek Azerbaycan'ın kuzeyini 7-8. asırlarda Türkleştirdiğini belirtir. Ona göre Selçuklular zamanında Azerbaycan'da bulunan Ağaçeriler, Harezmsahlr zamanında da Aran, Muğan ve Hoy'daki diğer Türk boyları arasında idiler. Moğollar geldiğinde de buralarda yaşıyorlardı. Nitekim Moğollar Tebriz, Marağa ve Halhal (Ağaçeri Türkleri) şehirlerine, kendilerine karşı koymadıkları için karışmamışlardı.⁸

Anadolu'daki Ağaçerilerden ilk bahsedenlerden biri olan Moğol İlhanlı Devleti'nin veziri Reşideddin Fazlullah (1247-1318), *Camiü't-Tevârih* adlı eserinde onlar hakkında şu bilgileri verir:

آغاچري

این نام در قدیم‌الایام نبوده، به وقتی که اقوام اوغوز بدین ممالک آمده طایفه‌ای را از ایشان که یوزت در حدود بیشه‌ها داشته‌اند، بدین اسم آغاچ اپری موسوم گردانیده‌اند: یعنی مرد بیشه. مانند آنکه از اقوام مغول کسانی را که یوزت نزدیک بیشه بوده / هویین زگان نام نهاده‌اند، یعنی قوم بیشه. والسلام.

⁴ İbn Bibi, *Selçuknâme*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2020, s. 573; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Ankara 1950, s. 564.

⁵ Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2019, s. 234.

⁶ Faruk Sümer, "Ağaç-eriler", *Bellekten*, C. 26, S. 103, 1962, s.521.

⁷ Togan, *a.g.e.*, s. 235.

⁸ Cevat Heyet, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Kasım 2004, s. 10-13.

“İn nâm der kadîm’ul-eyyâm ne-bûde, be vaktî ki akvâm-i Oğuz bedîn memâlik âmede tâife-i râ ez işân ki yurt der hudud-e bîşe-ha dâšte-and bedîn ism-i Ağaç-İri mosûm gerdânîde-and, ya’nî merd-i bîşe. Mânend-i ânki ez akvâm-i Moğol kesânî râ ki yurt nezdîk-i bîşe bûde Huyin İrgen (Ergen) nâm nahâde-and, ya’nî kavm-i bîşe. Ves’selâm.”

(Bu isim geçmiş zamanlarda yoktu. Oğuz kavimleri bu coğrafyaya geldikleri zaman, onlardan, ormanların yakınlarında yurt tutan bir taife “Ağaçeri”, yani “orman adamı” olarak adlandırıldı. Aynen, Moğol kavimlerinden orman yakınlarında yurt tutmuş olanlarına Hoyin İrgen adının verilmesi gibi).⁹

Her ne kadar Reşideddin Ağaçerilerin ormanlı yerlerde yaşadıkları için bu adı aldıklarını yazsa da aşağıda gerek İbni Bibi gerekse Abul Farac’ın aktardıklarından, onların sadece ormanlı yörelere değil, aynı zamanda geniş düzlüklere de yayıldıklarını öğreniyoruz. Nitekim Ögel de bu ismin onlara geçmişte orman içlerinde yaşadıkları için verilmediğini ifade etmiştir.

“Göktürklerin doğusunda Ormanlı kağanlar ile ormanlı iller başlıyordu. Türklerin daha sonraki Ağaçeri illeri, daha batıda idiler. Aslında bunların adlarına bakarak, ormanlı olduklarını düşünmek de yersizdir. Çünkü bunlar, adlarının anıldığı çağlarda, ormanların içlerinde değil idiler. Hayvancı Göktürkler, elbette ki, yaylacı kavimlerdi. Ancak Göktürk illerini gözden geçirdiğimiz zaman, bunlardan hiçbirinin sık ormanlar içinde oturmadıklarını görüyoruz.”¹⁰

Ögel’in bu satırlarından, bu kavme Ağaçeri isminin, orman içlerinde yaşadıkları için verilmediğini, aksine bu kavmin hayvancı ve dolayısıyla yaylacı bir kavim olduğunu öğreniyoruz. Ancak kendisi bu ismi neden aldıklarını belirtmemiştir. Herhalde, ağaç işleriyle bir şekilde bağlantıları vardı ki, bu isim kendilerine verildi. Nitekim bugün Tahtacı adıyla anılan topluluklar da geçmişte tahta yapıp sattıkları için bu adı almışlardır.

13. asırda Anadolu Selçuklu Devleti’nin hem Türkmen ayaklanmaları (Babaî İsyanı/1240) hem de Moğol saldırıları (Kösedağ Savaşı/1243) ile zayıflayıp taht kavgalarına sürüklenmesi neticesinde, ülkede asayiş ortamı bozulur. Böyle bir ortamda çok sayıda eşkıyalık olayının meydana gelmesi doğaldır. Nitekim Elbistan, Maraş ve Malatya civarlarında yurt tutmuş olan Ağaçeri adlı kavmin üyeleri de büyük miktarda servete sahip olan Rum, Suriye ve Ermeni ülkelerinin çeşitli yerlerinde yol kesmeye, kervanları soymaya başlarlar. Bu sebepten 1258’de üzerlerine ordu sevk edilir ve Ağaçeriler mağlup edilerek beyleri Cuti Beg tutsak edilir.

⁹ Reşideddin Fazlullah Hemedani, *Camii’t-Tevârih-I*, Düzenleyen: Muhammed Ruşen ve Mustafa Musevi, Tahran, 1373 s.54.

¹⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi-II*, TTK, Ankara, 2014, s. 595-596.

Bu olaylarla ilgili bilgi verenlerden biri olan İbni Bibi (ö. 1285'ten sonra) Maraş ve Elbistan düzlüklerinde ve ormanlarında yaşayan Ağaçerilerden bahsederken;

“... yerleşim alanları Maraş düzlüğü ve ormanları olan Ağaçeriler, çok miktarda mala ve servete sahip olmaları dolayısıyla Rum, Suriye (Şam) ve Ermen ülkelerinin muhtelif yerlerinde yol kesmeye, kabile mensuplarını öldürmeye, kervanları soymaya başlayınca kalplerine büyük bir endişe düştü. Bu durum karşısında Sahib Kadı İzzeddin, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş ve yakın zamanda yüksek makamlara getirilmiş olan devlet seçkinlerinin bazıları Ağaçerileri ortadan kaldırmak için Kayseri'ye hareket ettiler.

... O sırada Baycu Noyan'ın çok sayıda asker, adam ve hayvanla, hatunlar ve çocuklarla Rum diyarına geldiği ve onun öncü birliklerinin Erzincan'a girdiği haberini aldılar. Bu haberi duyan, Ağaçeriler fitnesini dağıtmak için Elbistan tarafına gitmiş olan askerlerin bazıları acele olarak Kayseri'ye döndüler.”¹¹

Abûl Farac (1225-1286) ise Malatya'nın dağ ve vadilerine yayılmış Ağaçerilerden bahsetmektedir.

“... Malatya ahalisi bu zatı (Selçuklu kumandanı Ali Bahadur) çok iyi karşıladılar ve bu zat halka ve memlekete yardım ederek yolları açtı ve her taraftan buğday gelmeğe başladı. Bu sırada Malatya'nın etrafındaki dağlar, tepeler, vadiler Türkmenlerle ve Agagralar (Ağaçeriler) ile dolmuştu ve bunlar her tarafı yağma etmekte idiler. Hısn-ı Mansur civarındaki bir tek köyden 7.000 öküz, inek, dişi ve erkek merkep, 45.000 koyun ve keçi almışlardı. Sonra Madik, Mar Asya, Mar Dimat manastırlarını da zaptetmişler ve bunlardan yığın yığın eşya ve mallar alıp götürmüşlerdi. Ali Bahadur bunları bizzat takip ederek memleketten kovmuş ve bunların Şuti (Cuti) Beg ismindeki reisini yakalayarak Masara kalesine kapamıştı.

Malatya ahalisi bu suretle sulthan istifade ettikleri sırada Baju (Baycu Noyan) ile orduları Bitinia'nın iç taraflarından hareket ederek Nisan ayı içinde Galatia ve Kapadokya havalisinde yayıldılar... Bunlar Eylül ayının [1258] bedr-i tam gününe müsadif cumartesi günü Malatya'ya vardılar ve Bahadur, Gahtay'a (Kahta) kaçtı...

Baju'nun (Baycu) Fırat'ı aşması üzerine Ali Bahadur geri dönerek Malatya'ya geldi. Fakat ahali Rükneddin'e biat ettikleri ve Baju'dan (Baycu) korktukları için şehrin kapılarını yüzüne kapadılar. O da Agagralar'dan (Ağaçeriler) bir ordu toplayarak şehre karşı harp açtı ve şehir harp ve kıtlık yüzünden büyük eziyetler çekti...”¹²

Bu iki kaynaktaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere, Ağaçeriler sadece orman içlerinde ya da ormanlı bölgelerde yaşamıyorlardı. Aksine Maraş,

¹¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 573.

¹² Gregory Abû'l-Farac, *a.g.e.*, s. 564-565.

Elbistan ve Malatya civarlarındaki geniş düzlüklere, ovalara da yayılmışlardı. Abul Farac'ın aktardıklarına göre o sırada (1258) Malatya'nın etrafındaki dağlar, tepeler, vadiler Türkmenlerle ve Ağaçerilerle dolmuştu. Bu gruplar etrafı yağma ediyorlardı. Yani etrafa saldıran sadece Ağaçeriler değildi. Diğer Türkmen grupları da bu şekavet olaylarına dahil olmaktadır. Ek olarak Ağaçerileri bizzat kendi isimleri ile anması, diğer kavimlerin hepsine birden Türkmen demesi, Ağaçerilerin Türkmenler içinde daha güçlü ve sayıca da fazla olmalarının yanında, o civara geldiklerinde, zaten bu ismi taşıdıklarına de işaret etmektedir. Nitekim Selçuklu kumandanı Ali Bahadır, tekrar Malatya'ya geldiğinde, kaleye alınmadığı için özel olarak Ağaçerilerden bir ordu kurar. Son olarak, Hısn-ı Mansur civarındaki tek bir köyden 7.000 öküz, inek, dişi ve erkek merkep, 45.000 koyun ve keçi almaları, eğer çok abartı değilse, bize o sıralarda Anadolu'nun nüfusunun çokluğunu da göstermesi açısından önemli bir veridir.

Ağaçerilerden bahseden diğer bir tarihçi de Kazvinî'dir (1281-ö.1340'tan sonra). 1329 tarihinde bitirdiği *Târih-i Güzide* adlı eserinde Ağaçerileri, Uygur, Kanklı, Kıpçak ve Karluklar ile beraber Oğuz Han'ın kardeşleri ve amcaoğulları arasında gösterir.¹³ Kendisi bu bilgileri Oğuz Destanı'ndan almıştır. Çünkü Oğuz destanında Ağaçeri kavminden bahsedilir ve onlar Halac, Kanglı, Karluk ve Kıpçakla beraber "Beş Uygur" topluluğunun içinde gösterilir.¹⁴

"Oğuz'a bağlanarak, onunla beraber harbeden amcalarının halkı ile diğer kabilelere de [Oğuz Han] "Uygur" adını verdi. Bu söz Türkçede "Birbirine uyan ve tâbi olanlar", anlamına gelir. Uygur adı ile anılan kavimlerin hepsi bunların soylarından gelirler. Diğer bir kabileye de "Kanklı" adını verdi. "Kıpçak" ve "Ağaçeri" adlı kavimler de Oğuz Han'la birleşmiş ve onunla anlaşma halinde idiler. Bunlar, Oğuz Han'ın nesli ile de karışan halk topluluklarıdır."¹⁵

Ağaçeri kavminin sayıca çokluğu ve savaşçı özellikleri, Selçukluların onları neden tam olarak yenemediklerinin de bir göstergesidir. Fakat Moğolların büyük bir askeri güçle 1260'taki darbeleri karşısında tutunamazlar ve güneye Memlûk toprakları olan Suriye'ye sığınmak zorunda kalırlar. Uzun bir süre kendilerinden haber yoktur. Ancak 1378'de Sis (Kozan) taraflarında Üç-oklar ile birlikte karışıklık çıkardıkları için Memlûklerin kendilerine müdahale ettikleri görülür.¹⁶ Her ne kadar

¹³ Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2018, s. 455.

¹⁴ Togan, *a.g.e.*, s. 235.

¹⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi-I*, TTK, Ankara 2014, s. 186.

¹⁶ Sümer, *a.g.m.*, s. 524-526.

Moğolların saldırıları ile güneye inseler de bu kalabalık kavmin bir kısmı herhalde Malatya, Maraş, Elbistan taraflarında kaldılar ve bu yöredeki dağlık kesimlere çekildiler. Daha sonra güçlerini toplayınca da tekrar ortaya çıktılar. Çünkü 14. asrın sonunda bu yörelerde Ağaçerilerin yaşadıkları ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Bilindiği üzere 14. asırda Anadolu'da çok sayıda beylik kurulmuştu ve bunlardan biri de Sivas'taki Eretna Devleti'nin yerine kurulan Kadı Burhaneddin beyliği idi.¹⁷ *Bezm u Rezm*'de yazıldığına göre, 1397'de Ağaçeri Türkmenleri Sivas'ın güneyinde yaşıyordu ve bir süreden beri yol kesip, eşkıyalık yapıyorlardı. Onların bu şekavetlerine engel olmak için de Kadı Burhaneddin bir kale inşa ettirmeye karar verir.

“O sırada bir süreden beri Ağaçeri Türkmenlerinin fitne ve fesada başvurup yol kesmeye ve geçitleri tutmaya başladıkları haberi geldi. O bölgede hiç kale yoktu. O haber üzerine Sultan, o bölgeye birkaç kale inşa edilmesini, sığınaklar yapılmasını, herbirine yeteri kadar asker görevlendirilmesini düşündü. O şekilde onlar orada kalarak haramilerin ve eşkıyanın oradan sökülüp atılmasına çalışacak, onların halka yaptığı zulüm ve eziyetlere engel olacak, yolları ve geçitleri onların elinden kurtaracaktı.”¹⁸

Ağaçerilerin hâkim oldukları Maraş¹⁹ Elbistan taraflarında daha sonra Memlûklerin hakimiyetleri altında Dulkadirli Türkmenleri beylik kurmuştur (1339-1521).²⁰ Bunlar tarafından yaşadıkları yerlerden çıkarılan Ağaçerilerden bir kısım, Karakoyunlu beyliği içine gider. Nitekim Karakoyunluların hizmetinde olan Ağaçeri beyleriyle ilgili Abu Bakr-i Tihrani tarafından yazılan *Kitab-i Diyarbakriyya*'da çeşitli bilgiler mevcuttur. Bu kaynağa göre, Karakoyunlu Kara Mehmed zamanında (1380-1389) Karakoyunlu hizmetinde olan beylerden biri Ağaçeri beyi Hasan Bey'dir, ki annesi Tatar Hatun Kara Mehmed'in kız kardeşidir. Hasan Bey'den başka diğer Ağaçeri beyleri olan Hüseyin Bey, Solan Bey, Ali Bey, Hacı Hasan Bey ve Dünder Bey de Karakoyunlulara katılmışlardı ve kendi kavim isimleriyle anılıyorlardı.²¹ *Târîh-i Kızılbaşîyye*'de de²², Ali Bey'in bir

¹⁷ Kadı Burhaneddin beyliği hakkında geniş bilgi için bk. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara 1991, 23-244.

¹⁸ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014, s. 506-507.

¹⁹ Maraş yöresi ile ilgili yayınlanmış *Kahramanmaraş Ansiklopedisi* adlı eserdeki şu makalelere bakılabilir. Mesut Akben, “Ağaçeri Ayaklanması Türkmen İsyanı”, s. 83-85; İlyas Gökhan, “Ağaçeriler Türkmen Taifesi”, s. 85-86.

²⁰ Dulkadir Beyliği ile ilgili geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 2003, s.169-175.

²¹ Abû Bakr-i Tihrânî, *Kitâb-i Diyarbakriyya Akkoyunlu Tarih-i I*, Yayımlayanlar: Necati Lugal ve Faruk Sümer, TTK, Ankara 1993, s. 37, 145-146, 194; *aynı eser, II. Cilt*, s. 438, 441, 547.

Ağaçeri beyi olduğu ve Karakoyunluların hükümdarı Cihanşah zamanında (1438-1467) büyük bir emir olduğu yazmaktadır.²³ Bu eserde sadece Ali Bey'in isminin yazılması, o dönemde bu beyin gerçekten güçlü olduğunu ve Ağaçerilerin de kalabalık bir kavim olarak onun etrafında olduğunu bize göstermektedir.

Yine bu beylerden Hasan-ı Rumlu'nun (öl. 1577) yazdığı *Ahsenü't Tevârih*'te de bahis vardır. Burada, Cihanşah'ın öldürülmesinden (1467) sonra, Uzun Hasan ile Ebu Said arasındaki savaş hakkında bilgi verilirken, Ağaçerili Ali Bey'in de ismi geçer:

“Sultan, Miyane'ye varınca yaklaşık elli bin Karakoyunlu süvari muhtelif zamanlarda gelip ordugâha katıldılar. Emir Ali Şeker'in oğulları Pir Ali, Yar Ali, Bayram Beğ; Cihanşah Padişah zamanında Yezd hâkimi olan Hacı Kamber, Hasan Padişah'ın amcası Mahmud Beğ, Ali Beğ-i Ağaçeri, Şah Ali-yi Hacılı, Üveys İnal, Rüstem-i Tarhan'ın oğlu Suhrab ve Kılıçaslan'ın oğlu gibi emirler padişah ordugâhına katıldılar...”²⁴

Bu eserde ayrıca 1437 yılı olayları anlatılırken de Hüseyin Bey ve Solan Beyden söz edilmiştir. Şah Kubad yanına 40 kişi alarak, Cihanşah'ın kardeşi İskender'i yaptığı kötülüklerden dolayı öldürür (1438). Bu arada Şahsuvar-ı Bayramî, Hüseyin Beğ-i Ağaçeri gibi emirler de onun emirliğini kabul ederler. Şah Kubad durumu amcası Cihanşah'a bildirir ve onun isteği ile İskender'in güvendiği nökerini de öldürür. Bunun üzerine Cihanşah da Avnik kalesini Pasin vilayeti ile birlikte ıkta olarak ona verir. Bu arada Şah Kubad'ın annesini de Solan Beğ-i Ağaçeri'ye bırakır.²⁵

Ağaçeri beylerinin isimleri, geçmişte çoğunlukla Alevilerin kullandıkları isimler olan Ali, Hasan, Hüseyin'dir. Bu da onların Alevi inancından olduklarına işaret etmektedir. Burada şunu vurgulamak gerekir, ki Girişte de bahsedildi. 16. asırdan sonra yapılan baskılar ile pek çok Alevi Türkmen yollarını bırakıp Sünniliğe geçti. Ancak, atalarının isimlerini çocuklarına vermekten de vazgeçemediler. Bu sebepten sonraki asırlarda bu isimler Sünniler arasında görülmeye devam etti. Fakat gerçekte eskiden bu isimleri büyük çoğunlukla Alevi Türkmenler kullanmışlardır.

Ağaçeriler, Dulkadirlielerin baskısı ile eski yurtlarını terk etmek zorunda kaldıklarında, kendileri ile aynı inançtan olan Karakoyunlular ile birlikte hareket ettiler. Fakat herhalde hepsi birden yurtlarını terk etmediler. Mutlaka

²² 1604'ten önce yazılmıştır.

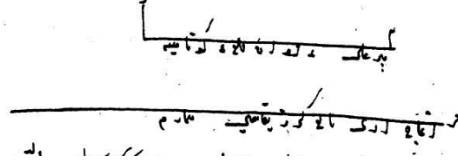
²³ *Kızılbaşlığın Tarihi Târih-i Kızılbaşîyye*, Tercüme, Notlar ve Tıpkıbasım: Şefaattin Deniz ve Hasan Asadi, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, s.26.

²⁴ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2020, 457.

²⁵ *A.g.e.*, s. 228.

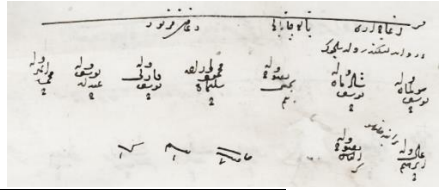
bir kısmı bu civarda kalmış ve sonraki asırlarda diğer Türkmen-Alevilerle birlikte batıya da göç etmişlerdir. Nitekim 16. asrın başında Anadolu'nun batısında Ağaçeri adlı bir cemaate rastlıyoruz. Yine bu asırda batıda, isimlerinin anlamı Ağaçerilere yakın olan Tahtacı cemaati de vardır. Ancak sonradan Ağaçeri ismi bir cemaat olarak belgelerde yokken, Tahtacılar öne çıkar. Herhalde onlar Türkmen Aleviler ile birlikte Tahtacı adı altında yaşamlarını sürdürdüler. Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Tahtacı ismini taşıyan cemaatler de tek bir boydan gelmiyordu.

Osmanlı arşivinde Ağaçeri ismine ait şimdilik yalnızca tek bir belge mevcuttur. O da 1519/20 tarihli tahrir defteridir. Burada Kütahya'da yaşayan Ağaçeri adlı bir cemaat ile ilgili bilgi verilmektedir.²⁶ Halaçoğlu bu cemaatin Çepni boyuna mensup olduğunu ifade etmiştir.²⁷

16. asırdan sonra Ağaçeri ismine bir cemaat adı olarak ulaşılamamıştır. Fakat Ağaçıcılar, Ağaçcı, Ağaçı, Ağaççıyan, Ağaçlu Avşarı adlı çok sayıda cemaat olduğu görülmektedir. Bu isimlerin Ağaçeri cemaati ile bağlantıları var mı, bilemiyoruz. Yine 17. asrın başındaki Celali İsyanlarında, isyanın önde gelenlerinden Kalenderoğlu'nun arkadaşları arasında Ağaçtan Piri²⁸ isimli bir başbuğ vardır. Bu lakap kendisine ya yaşadığı yerden dolayı ya da mensup olduğu cemaatten dolayı verilmiş olmalı. Bu ismin de eski Ağaçeriler ile bağlantısı olup olmadığı hakkında kesin bir yargıya varamayız.

Ağaçeri ismi yerleşim yeri olarak ise daha eski tarihe gitmektedir. 1495 yılında yapılan bir tahrir defteri parçasında Çatalca ve Tırhala'ya tabi karyelerden (köylerden) biri Ağaçeri ismini taşımaktadır.²⁹

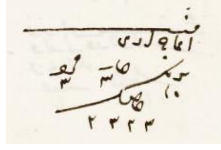
²⁶ *Tahrir Defteri*, nr. 49, s. 296.

²⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yay., İstanbul 2011, s. 21.

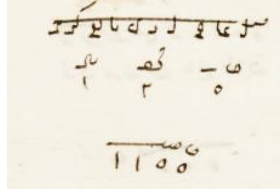
²⁸ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâli İsyanları*, YKY, İstanbul 2019, s. 441-443; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-III/1*, TTK, Ankara 2003, s. 109.

²⁹ *Tahrir Defteri*, nr. 1195, s. 3.

Büyük olasılıkla burada Ağaçeri adlı bir topluluk yaşıyordu ve yerleşim yerine de bu sebepten Ağaçeri denildi. Ayrıca Rumeli Eyaletine ait 16. asrın ilk yarısına ait belgelerde yine Çatalca nahiyesinde Akdanişmendli, Aydınlı Hacı, Baraklı, Çıracılar, Dünderli, Sarı Mahmud, Haydaroğlu, Oğuzlar gibi karyelerle birlikte Ağaçeri karyesinin adı geçmektedir.³⁰ Bir başka Ağaçeri adlı yerleşim yeri de 16. asrın ikinci yarısına ait (1566) tahrir defterinde Kastamonu livasına tabi Sinop kazasında vardır.³¹

Aynı defterde, Ağaçerilerin cemaat olarak anıldığı tek yer olan Kütahya kazasında da bu isimde bir karye olduğu görülmektedir.³²

1714 tarihinde yine Kütahya'da Ağaçeri adlı bir karye olduğu görülmektedir:

...Kütahya Sancağı'nda ve nahiyesinde Ağaçeri nam karye ve gayriden bin dört yüz akçe gedik tımara mutasarrıf olan Kütahya kalesi müstahfizlarından Halil fevt olub, ol vech ile gedigi hali ve tımarı mahlul olmağın, yerine iş bu sulbî oğlu Mustafa her vech ile layık u mahal u müstahak kulların olmağın, zikr olunan bin dört yüz akçe gedük tımarı mezkuru, merkum Mustafa kulları üzerine tevcih u berât ve sıdk olunmak ricasına der devlete arz olundu... (Ekler-Belge-1).³³

Bunlardan başka 1737/38 yılına ait bir şeriyye sicili kaydında yine Sinop'ta Ağaçeri adlı bir karyeden bahsedilmektedir.³⁴

Bu tarihten sonra arşivde ne cemaat ne de yer ismi olarak Ağaçerilere rastlanmıyor. Sadece 20. asrın başında hükümete giden bir belgede bu isim geçmektedir. Şöyle ki, 1908 tarihinde Kilis halkı devlete bağlılıklarını

³⁰ *Osmanlı Yer Adları-I Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s. 60.

³¹ *Tahrir Defteri*, nr. 438, s. 692.

³² *Tahrir Defteri*, nr. 438, s. 43.

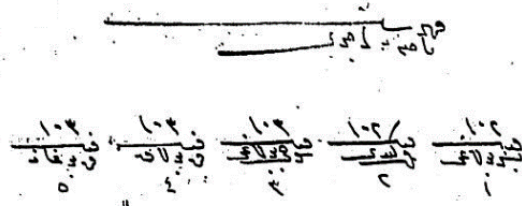
³³ *AE.SAMD. III*, 116/11398.

³⁴ Gülten, a.g.m., s. 147.

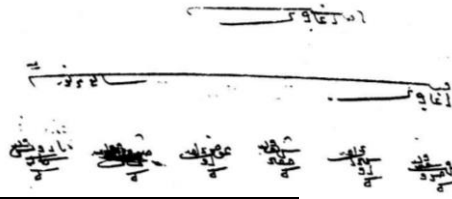
bildirdikleri ve Kilis'in tamamen bir Türk yurdu olduğunu belirttikleri bir nameyi, 1329 tarihinde yazılmış *Târih-i Güzide*'yi kaynak göstererek, Osmanlı idaresine gönderirler. Burada kendilerinin Ağaçerilerden geldiklerini yazarlar.

...Miladın onüçüncü (hicretin yedinci) asrında maruf meşhur (Kazvini) nin telif eylediği (Asarü'l-bilâd) nam kitabda Kilis (Kiliz) imlâsıyla kaydedilmiş ve Türk ahali ile meskûn bir köy olarak gösterilmiştir; bu Türkler Oğuz uluslarından meşhur Ağaçeri kabilesine mensub idiler... (Ekler-Belge-2)³⁵

Karakoyunlular ile birlikte İran'a giden bir kısım Ağaçerilerden yukarıda bahsetmiştik. 15. asırda Karakoyunlular ile birlikte hareket eden ve onların hizmetine giren Ağaçeri beyleri elbette tek başlarına Karakoyunlulara tabi olmadılar. Yönettikleri kavmin insanları ile birlikte gittiler. Nitekim 15. asırdaki bu bilgilerden başka 18. asrın ilk yarısında Osmanlı'nın İran'ın batısında yaptırdığı tahrirlerde de Ağaçeri ismi geçer.³⁶ Nitekim Meraga livasında (ki arşiv belge özetinde Merga şeklinde yanlış okunmuştur) 1735 yılında yapılan tahrirde Aceri isimli bir nahiye vardır ve 51 karyeden oluşmaktadır.³⁷ Bugün Meraga'da Ağaçeri adlı bir köy olduğu düşünülürse, bu ismin Ağaçeriden bozma olması büyük olasılıktır.³⁸

Ayrıca Erdelân'a ait bir defterde yine Ağaçeri adlı bir yerleşim yerinden bahsedilir.^{39 40}

³⁵ *DH.KMS.*, 51/2.

³⁶ Sümer, a.g.m., s. 528.

³⁷ Osman G. Özgüdenli, "Osmanlı İranı (I); Batı İran ve Azerbaycan Tarihi Hakkında Osmanlı Tahrir Kayıtları; Coğrafi ve İdari Taksimat", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 34, 2003, s. 89.

³⁸ *Tahrir Defteri*, nr. 909, s. 204.

³⁹ Özgüdenli, a.g.m., s. 91.

⁴⁰ *Tahrir Defteri*, nr. 1066, s. 267.

19. asra gelindiğinde bu kez Batılıların büyük bir şevkle Anadolu'nun yanında İran'da da çeşitli araştırmalar yaptıkları görülmektedir. Elbette bunların sadece bilim için yapılmadığı açıktır. Batılıların tuttıkları bu raporlardan Fars bölgesinde, Ağaçeri adlı bir oymağının olduğu görülmektedir. Raporlarda, bunların 1.000 çadırdan oluşan bir Türk oymağı oldukları ve ekonomik olarak da zengin oldukları belirtilmiştir.⁴¹

1960'larda da bu oymak hâlâ varlığını sürdürüyordu. Bu tarihte İran'ın Kuh-giluya eyaletinde 2.000 evlik bir Ağaçeri topluluğu vardı ve Avşar, Begdili, Tilkû gibi birçok oymaklara ayrılmışlardı.⁴² Görüldüğü üzere, yaklaşık bir asır içinde nüfusları ikiye katına çıkmıştır.

Yine yakın zamanda yazılan İran'daki Türklerle ilgili bir eserde de Ağaçeri Türklerinin Fars Hamsesinde bulunduğu ve Hatayî, Karabağî, Begdili, Tilkû, Şir'î gibi boylardan müteşekkil oldukları yazmaktadır.⁴³

Sonuç olarak 13. asrın ortasında Malatya, Maraş ve Elbistan civarlarındaki dağlarda, vadilerde ve geniş düzlüklerde yaşamış ve sayılarının çokluğu ve savaşçı özellikleri sebebiyle tarihi kaynaklarda yer almış bir Türk kavmi olan Ağaçeriler, bugün hala gerek Anadolu'da gerekse İran'da varlıklarını sürdürmektedirler. Her ne kadar Türkiye'de isim olarak Ağaçeri adı yoksa da diğer Türkmen boyları içinde, bilhassa Tahtacılar arasında, bugüne geldiklerinden şüphe yoktur.

2. Tahtacılar

Bu kısımda Tahtacıların tarih ve inançları hakkında hem arşiv hem de yazılı eserlerden yararlanılarak çeşitli bilgiler verilmiş ve yeri geldiğinde de Ağaçeriler ile yakınlıkları üzerinde durulmuştur.

13. asırda pek çok kaynakta kendilerinden söz edilen Ağaçeri kavminin, 16. asırdan sonra, İran coğrafyası hariç Anadolu'da bahsinin geçmemesi, isimlerinin taşıdığı anlam ve Anadolu'da ilk yerleştikleri yöreler sebebiyle, Tahtacı cemaati ile bağlantıları olup olmadığı üzerine çeşitli fikirler öne sürülmüş ve araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmacılarından biri olan Faruk Sümer Ağaçerilerin devamı olarak Tahtacıları görürken,⁴⁴ Sadullah Gülten ikisi arasında hiçbir bağ olmadığını ifade etmiştir.⁴⁵ Yörükân ise, ki kendisi Tahtacılar arasına Alevî dedesi olduğunu söyleyerek girmiştir, onların eski devirlerde Maveraünnehr ve Horasan ötesinde yaşamış olan *Tahtah* adlı bir

⁴¹ Sümer, *a.g.e.*, s. 449.

⁴² Sümer, *a.g.m.*, s. 528.

⁴³ Ali Kafkasyalı, *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2011, s. 96.

⁴⁴ Geniş bilgi için bk. Sümer, *a.g.m.*.

⁴⁵ Bu tez hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gülten, *a.g.m.*, s. 143-167.

kavmin devamı olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Fakat çok sayıda cemaatten oluşan Tahtacılar arasında, İran'a gitmeyip Anadolu'da kalan Ağaçerilerin de olması doğaldır.

Arşiv kaynaklarında isimlerine rastlanılan Tahtacılar da Ağaçeriler gibi bir cemaat olarak ilk kez 16. asrın başlarında karşımıza çıkarlar. Fakat gerçekte 13. asrın başında, Horasan taraflarından yapılan yoğun göç sırasında Anadolu'ya gelmiş çok sayıdaki boydan oluşan bir topluluktur. "Tahtacı" kelimesinin anlamı, açık olduğu üzere, bu işle ilgilenenlere verilmiş bir isimdir. Ağaçeri gibi herhangi bir cemaat ya da bir kavmin ismi değildir. Bu sebepten bu işle meşgul olanlar arasında farklı boyların, dolayısıyla ilk başta aynı yörelerde yaşamış olan Ağaçerilerin de olması doğaldır. Bu bağlamda geçmişte ağaç kesip, tahta yaptıkları ve bunları da gezerek sattıkları için kendilerine, bunları satın alanlar tarafından *Tahtacı* adı verilen kimi Türkmen kavimleri, aşağıda verilen arşiv belgelerinde de görüldüğü üzere, Maraş'tan Balıkesir'e kadar olan kıyı bölgelerdeki ormanlı bölgelerde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bugün de çoğunlukla bu yerlerde yaşamaya devam etmektedirler. İlk başlarda çoğunlukla dağ eteklerinde ve ona çok yakın yörelerde yaşarlarken, sonraları kendilerine ait köyler kurup yaşamaya başlamışlardır. Bu da zamanla sayılarının arttığı anlamına gelir.

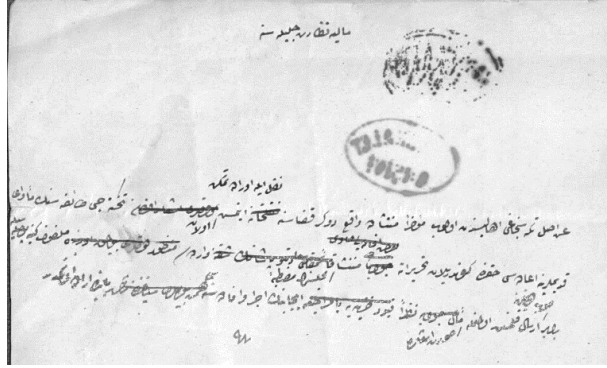
Pek çok araştırmacının⁴⁷ yanısıra, arşiv belgelerinde de onların Türkmen oldukları açıkça belirtilmiştir. Nitekim geçmişten bugüne getirdikleri inanç ve kültürlerine bakılınca da onların Türkmen-Alevi oldukları açıktır. Yine Ağaçerilerin de Türkmen Alevi olduğu bilinmektedir. Bugün İran Azerbaycanında bulunan Ağaçeri köyünde yaşayanlar da Ehl-i Hakk inancına sahiptir ve bu inanç bugün Aleviliğin bir kolu olarak kabul edilir.

Tahtacılar, asırlar boyu kapalı bir toplum olarak yaşadıkları için kültür ve inanç yapılarını son asra kadar en saf şekliyle koruyabilmişlerdir. Fakat orman kanununun çıkması ile eskisi gibi orman işçiliği yapmak kolay olmamış ve buldukları yerlerden şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu da doğal olarak inanç katılığında ve kültürlerinde kimi değişikliklere sebep olur. Eskiden Tahtacı olmayan biriyle evlenilmezken, merkezlere göç

⁴⁶ Bu konuda bk. Yusuf Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015, s. 360-367.

⁴⁷ Tahtacılarla ilgili ayrıntılı bilgi için pek çok araştırmacının makalesinin yer aldığı *Yol Dergisi*'nin Tahtacılar özel sayısına bakılabilir. *Aleviliğin Solmayan Rengi; Tahtacılar*, Yol Dergisi, S. 28, 2008. Ayrıca bk. Neşet Çağatay, "Tahtacılar", *İA*, C. 11, İstanbul 1979, s. 669-672; Nilgün Çıblak, "Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme", *Folklor / Edebiyat*, C. IX, S. XXXIII, 2003, s. 217-238; Aynı yazar, "Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2013, S. 68, 33-54.

ile bunda da yumuşama meydana gelir. Bu yapılarını korumada, Osmanlı'nın, tarım yapan Türkmen gruplarına uyguladığı gibi, istedikleri yerlere yerleşmelerine izin vermemesi de etkindir.⁴⁸ Mesela, 1863'te daha önce yaşadıkları yer olan Teke civarından çıkarılıp Döğer kazasına gönderilen Tahtacıların tekrar eski yerlerine gelmelerine müsaade edilmiştir.⁴⁹

1866 tarihli bir başka belgede de yine Teke sancağından, ancak bu sefer kendi istekleri ile Menteşe'ye giden bir kısım Tahtacıların celbedilmeleri emredilmiştir.⁵⁰ Bazen de devlet, ormanları muhafaza etmek için Tahtacıları müdahale etmiştir. 1916 tarihinde Adana vilayetinde, ormanları tahribattan korumak için Tahtacıların buldukları yerlerden çıkarılması istenir.⁵¹

Tahtacılarla ilgili ilk araştırmaları batılılar başlatmış, İttihat ve Terakki yönetimi de devleti koruma içgüdüsüyle devam ettirmiştir. Çünkü batılıların yaptıkları bu araştırmaların iyi niyetli olmadığı, yayınladıkları makalelerinde vardıkları sonuçlarda açıkça görülmektedir. Yabancılar, Tahtacıların Türkmen olmadığını, hatta eski Hıristiyan kavimleri olduklarını iddia etmişlerdir.⁵² Doğal olarak devlet idaresi de bunlara karşı harekete geçerek, 16. asırdan itibaren devlet yönetiminin mezhep değiştirmesi ile birlikte

⁴⁸ “Ve re'âyâ taifesi müteferrika olub göçseler, gerü yerine getürmek kanundur. Ammâ on yıldan ziyâde bir yerde mütemekkin olsa, göçürmek memnû'dur.” Bk. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, 4. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 307.

⁴⁹ A.MKT.MHM. 255/14.

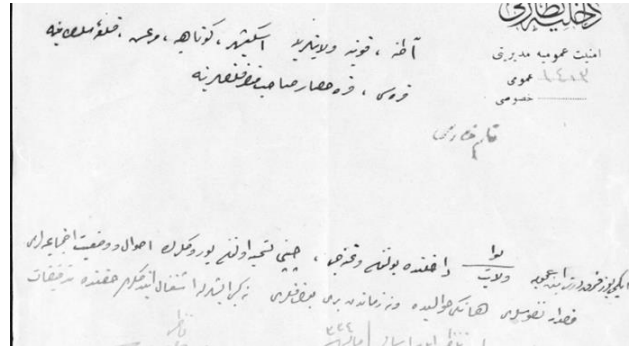
⁵⁰ MVL, 722/20.

⁵¹ DH.İ.UM.EK, 111/38.

⁵² Ahmet Beşe ve Selahattin Tozlu, “İngiliz Kayıtlarında Aleviler ve Bektaşiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 2011, s. 195-220; Georg Jakob, Felix Von Luschan-Edmund Naumann, *19. Yüzyılda Alman Şarkiyatçıların Bektaşilik Serüveni Bektaşiler Tahtacılar Kızılbaşlar*, (İlhami Yazgan, çev. ve yayına haz.), La Kitap Yayınları, Ankara 2013.

dışlanmış, hatta toplumun dahi onların inançlarından, kültürlerinden, kökenlerinden bîhaber olduğu bu insanları tanımak ve tanıtmak için araştırmalar yaptırmış ve yayınlamıştır.

Örneğin 1918’de Adana, Konya, Eskişehir, Kütahya, Maraş, Karesi, Karahisar-ı Sahib yöneticilerine gönderilen bir belgede Tahtacı, Çepni olarak anılan yörüklerin durumları ile ilgili rapor talep edilir.⁵³

Aynı tarihli bir başka belgede yine aynı yerlerden Tahtacılar hakkında bilgi istenir.⁵⁴

Adana’daki Tahtacılar ile ilgili Niyazi Beyin 1918’de tuttuğu rapor önemlidir. Bu raporda Tahtacıların yaşadıkları yerler, inançları, kültürleri, nüfusları hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Raporda, Tahtacıların nüfusunun 18 bin hane olduğu, bunların içinde Çaylak oynağının 17 bin, Üsküdarlı oynağının ise bin hane olduğu yazmaktadır.⁵⁵

Nitekim Niyazi Bey’in verdiği bu bilgilerin merkeze gönderildiği ile ilgili arşivde kayıt mevcuttur. Adana valisinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 1918 tarihli belgede, Tahtacı yörükler hakkında talep buyrulan raporun tanzimine memur edilmiş olan İkinci Sultani mektebi müdür-i sanisi Niyazi Bey’in, Tahtacı yörüklerin ahvalleri hakkında, buldukları yerleri gezerek

⁵³ DH.ŞFR, 87/ 350.

⁵⁴ DH.EUM. 6. Şb, 38/13.

⁵⁵ Rapor ve analizi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gıyasettin Aytaş, “İttihat ve Terakki Döneminde Adana Valiliği Tarafından Tahtacı Yörükler Hakkında Hazırlanan Bir Rapor”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2012/63, s. 59-76; Erdal Çiftçi, “Ulus-Devlet İnşasının Tahtacılar Yansımaları: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Tahtacı Alevileri Raporu”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Ağustos 2020, C.12, S.3 (28), s. 465-489.

96 sayfayı tutan yazı ve fotoğrafların olduğu bir rapor tuttuğu ve bunun bakanlığa gönderildiğinden bahsedilir (Belge-3).⁵⁶

Tahtacılar ile ilgilenen bir diğer kişi de Yusuf Ziya Yörükandır. O, 1920'lerin başında bu konuda çalışmalarını başlatır. 1926-27'de de Tahtacı Aleviler hakkında kapsamlı bir saha araştırması yapar. Hatta daha sağlıklı bilgiler edinmek için kendisini Alevi dedesi olarak tanıtır. 1927-1932 yılları arasında yayınladığı yazıları, sonradan *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* adıyla kitap olarak basılır.

Yörükân, o yıllarda dedelerin verdikleri bilgilere göre Tahtacıların nüfuslarının 20 bin hane olduğunu aktarmıştır.⁵⁷ Neşet Çağatay ise 1979'da yayınlanan Tahtacılar adlı makalesinde; *bugün nüfusları takriben 40-50 bin hane civarındadır*, diyerek net bir sayı verememiştir.⁵⁸ Bu bilgilere göre, 1918'den bu tarihe 20-30 bin hane artış olmuştur. Bu büyük bir artış değildir. Çünkü bu arada ülke bir Kurtuluş Savaşı yaşadı ve ülkenin her yerinden büyük kayıplar verildi.

Yörükân'ın konuştuğu dedelere göre, Tahtacılar o sıralarda (1926-27) Anadolu'nun batı ve güney kısımlarında dağınık olarak yaşamaktaydı. Yine bu dedelere göre zaman içinde bir kısım Tahtacı Malatya ve Kayseri civarına gitmiş, diğer bir kısmı Bağdat ve Halep civarında kalmış, çok azı da Kıbrıs ve Midilli adalarına yerleşmiştir.⁵⁹ Nitekim arşivde de Midilli Ceziresi'nde Tahtacı aşiretinin yaşadığından bahis vardır.⁶⁰ Bu da bize, Tahtacıların kendi cemaatlerinin yaşadıkları yerlerden haberdar olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda yukarıda anlatıldığı üzere, 1260 yılındaki Moğol saldırıları yüzünden çok sayıda Ağaçeri üyesi Suriye'ye inmek zorunda kalmış, sonradan tekrar Anadolu'ya dönmüşlerdi. Hatta 1397'de Kayseri'nin güneyinde karışıklık çıkardıkları için onlara karşı bir kale de inşa edilmişti. Tahtacıların yaşadıkları söylenen bu yörelerde, yani Malatya, Kayseri, Halep'de 13. asırdan itibaren Ağaçeriler de yaşıyordu. Yaklaşık bir asır evvel Tahtacı dedelerinin kendi atalarının yaşadıklarını söyledikleri yerlerin Ağaçerilerin yerleştikleri yöreler ile kesişmesi, zamanla geniş bir alana yayılmış Tahtacılar içinde Ağaçeri kavminin de olabileceğini göstermektedir.

1940'lardan bugüne Alevilik-Bektaşilik ve Tahtacılar hakkındaki araştırmalar artarak devam etmiştir. Mesela *Türk Folklor Araştırmaları*

⁵⁶ DH.EUM.KLH. 4/14.

⁵⁷ Yörükân, a.g.e., s. 151.

⁵⁸ Çağatay, a.g.m., s. 671.

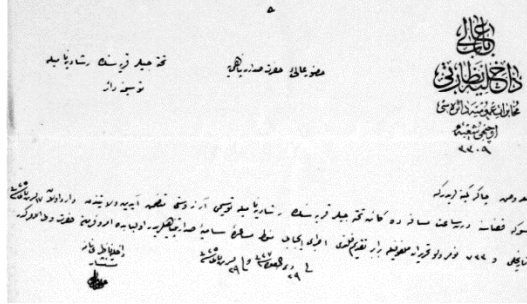
⁵⁹ Yörükân, a.g.e., s. 151.

⁶⁰ MVL. 792/81.

Dergisinin 1949 Aralık ve 1950 Ocak, Mart, Mayıs ve Haziran sayılarında Naci Kum'un "Türkmen, Yürük ve Tahtacılar Arasında Tetkikler, Görüşler" adlı beş makalesi çıkmıştır. Bu derginin sonraki sayılarında da bu alanla ilgili çok sayıda yazı yayınlanmaya devam etmiştir. Son yıllarda gerek Tahtacıların kendi içinden çıkan araştırmacıları, gerekse akademisyenler çeşitli makaleler yayınlamışlardır. Ayrıca bu konuda oldukça fazla akademik tez de hazırlanmıştır.

Tahtacılar, yukarıda da yazdığımız üzere Alevi inancına bağlıdırlar. Bu sebepten diğer Anadolu Alevilerinde olduğu gibi onlarda da *dede ocakları* vardır. Onların Hacı Bektaş Veliyi pir olarak kabul etmedikleri ve bu sebepten diğer Alevilerden ayrıldığı gibi mantıksız ifadeler vardır. Bu, Alevilik hakkında tam bir bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Alevilikte esas olan, bu inanca gelen talibin istediği *seyyid* ocağına bağlı olabileceğidir. Anadolu'daki her Alevi Hacı Bektaş'a saygı duyar, ancak O'na değil başka evliyalara talip olup, onları *pir* seçen çok sayıda Alevi mevcuttur. Nitekim 8 asır evvel Anadolu'ya gelen Kureyş aşiretinin hâkim olduğu Tunceli/Dersim'de, bu aşiretten çıkan çok sayıda evliyanın kurduğu ocaklara bağlılık vardır. Buradaki Alevilerin piri de Hacı Bektaş-ı Veli değil, yöredeki diğer evliyalarlardır. Yörenin kapalı yapısından dolayı, burada yaşayan Alevilik diğer yörelerdeki inanca göre daha saftır.⁶¹

Tahtacılar geçmişten bugüne iki dede ocağına bağlı olarak gelmişlerdir. Bunlardan biri merkezi İzmir Narlıdere'de olan Yanınyatır, diğeri Hacı Emirli ocağıdır ve merkezi Aydın'ın Reşadiye (Kızılcapınar-Germencik) köyüdür. Aşağıdaki belgede de görüleceği üzere bu köyün ismi 1909'da Tahtacılar iken, sonradan Reşadiye adını almıştır.⁶²

Yanınyatır ocağına bağlı 12 oymak: Çobanlı Oymağı, Çaylak Oymağı (Tahtacı oymaklarının en büyüğü ve en nüfuzlu olanıdır. Kendilerine ait üç-oktan

⁶¹ Konu hakkında bk. Kibar Taş, "Aleviliğin Tanımı ve Temel İbadetleri (Kureyşan Ocağı Özelinde)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 104, 2022, s. 471-490.

⁶² *İ..DH.*,1478/67.

esinlenen kaz ayağı damgaları vardır, ki Salur Boyu'nun damgasına çok benzemektedir), Sivri Külahlı Oymağı, Kokluca Oymağı, Cingöz/Üsküdarlı Oymağı, Enseli Oymağı, Ala Abalı Oymağı, Çiçili Oymağı, Mazıcı Oymağı, Kahyalı Oymağı, Gökçeli Oymağı, Nacarlı Oymağı

*Hacı Emirli ocağına bağlı üç oymak: Şehepli Oymağı, Kabakçı Oymağı, Aydınlı Oymağı.*⁶³

Tahtacıların inanç ve gelenekleri bugünkü Alevi topluluğu ile neredeyse aynıdır. *Muharrem orucu* tutmak ve bitiminde *Aşure* yapmak, *Hızır orucu* tutmak, *cem* tutmak ve *semah* dönmek, *dedelik* kurumu, *musahip* tutma, *kurban* ritüeli bunlardandır.⁶⁴ Elbette asırlar içinde kapalı kalmış bu topluluktaki kimi ritüeller ile diğer Aleviler arasında farklılıklar vardır. Mesela oruç tutma sırasında uygulanan ritüellerin bazıları hem Tahtacılar da hem de kimi Alevilerde tam uygulanmamıştır.⁶⁵

Alevilik inancında “ocak” kutsaldır. Çünkü ailenin devamını temsil eder. Aynı şekilde Tahtacılar da "ocak" kutsaldır. Öyleki *ocak kazma* adı verilen özel bir ritüel dahi mevcuttur. Şöyleki, yeni evlenen bir çiftin yalnız oturacağı evlerinin ocağındaki ilk ateşi, bağlı oldukları dede yakar. Dede "ocağın" başına geçerek elindeki kazma ile önce "ya Allah" diyerek "ocağın" sağına, sonra "ya Muhammed" diyerek soluna, daha sonra da "ya Ali" diyerek ortasına, kazıyormuş gibi yavaşça vurur ve "ocağı" tutuşturur, hayırlı/gülbank/dua okur. Bu sırada talib koyun veya horoz keser ve böylece "ocak" kutsallaştırılmış olur. Yine Tahtacılar da, ateş yansın yanmasın, "ocağa" niyaz edilir.⁶⁶ Bu tür bir gelenek Tunceli Alevilerinde de devam etmektedir.

Tahtacılar da duz (tuz) kelimesi "ağız tadı" anlamına da gelir. "duz evi", tatlılıkla geçinebilen ailelere verilen bir isimdir.⁶⁷ Aynı zamanda “duz evi”,

⁶³ Yörükân, *a.g.e.*, s. 178-199.

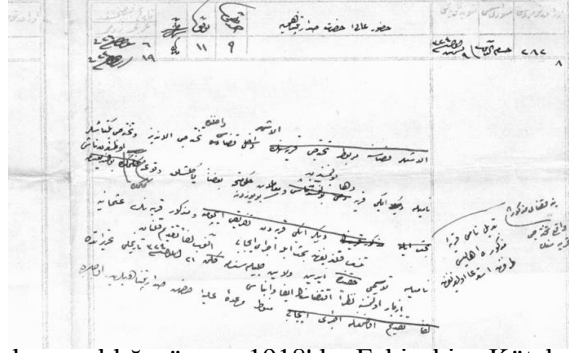
⁶⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgiler için şu çalışmalara bakılabilir. Hava Selçuk-Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, IQ Yay., İstanbul 2008; Ahmet Kuşçi, *Orta Toros Tahtacıları (Tarih ve Kültür)*, İksad Yay., Ankara 2021, s. 66-91; Halil İbrahim Şahin, “Kazdağlarında Ayin ve Şiir: Tahtacı Türkmenlerinin Sazandarlık/Zâkirlik Geleneği Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 10 (2014), s. 141-165; Çıblak, “Mersin Tahtacı Kültüründeki...”, s. 217-238.

⁶⁵ Alevilikte orucun nasıl tutulması gerektiği konusunda bk. Taş, "Aleviliğin Tanımı...", s. 471-490.

⁶⁶ Nilgün Çıblak, “Tahtacılar da Ateş ve Ocak Kültü”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı-I*, ed. Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Ankara, 2007, s. 677-678.

⁶⁷ Yörükân, *a.g.e.*, s.163.

arasında da İncili Tahtacılar adıyla bir cemaat bulunmaktadır.⁷⁹ Diğer bir belgede de 1908 tarihinde Alaşehir kazasında Tahtacı, Tahtacı Alandiz ve Tahtacı Bektaşlar adında 3 karye bulunduğu için, bunlardan Tahtacı ismini taşıyan karyenin adının Osmanîye olarak değiştirildiğinden söz edilir.⁸⁰

Yukarıda yazıldığı üzere 1918'de Eskişehir, Kütahya, Maraş, Adana, Karesi, Karahisar-ı Sahib ve Konya civarında kendilerine Tahtacı Çepni Yörükleri de denilen Tahtacılar yaşamaktaydı.

Bilindiği üzere, Tahtacılar isimlerini, ağaç işleriyle uğraştıkları için almışlardı. Fakat bu işle uğraşan her köy de bizim bildiğimiz manada Tahtacı değildi. Aşağıdaki iki hüküm bu konuya açıklık getirmektedir.

Birinci hüküm 1566'da Sinop kadısına gönderilmiştir:

“Karasu, Kirakos [Gedas] ve Karacaköy köyleri halkının eskiden beri gemi yapımı için lâzım olan ağaçların kesimi işinde çalıştıklarından, yeni yapılacak gemiler için gerekli olan kerestenin kesimi hizmetinde de adı geçen köyler halkının istihdam edilmesi.”⁸¹

Bir başka hüküm yine 1566 tarihine aittir ve Kocaeli kadılarına gönderilmiştir:

“Gemi inşâsı için lâzım olan keresteyi kestirmek üzere gönderilen çavuşların, halkın hepsini ağaç kesme işinde çalıştırarak ekin ekmelerine engel oldukları duyulduğundan, sözkonusu çavuşlara bu işlerden herhangi birinin aksamaması için halkı ekin ekme ve ağaç kesme işlerinde nöbetleşe çalıştırmaları yolunda tenbihte bulunulması.”⁸²

⁷⁹ AE.SMHD.I., 205/16243.

⁸⁰ DH.MKT., 2643/72.

⁸¹ 5 numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)-I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1994, 1475 nolu hüküm.

⁸² A.g.e., 748 nolu hüküm.

Bu hükümden anlaşıldığı üzere, bazen devlet görevlileri zorla tarımla uğraşan köylülere ağaç kestirmişlerdir. Bu da bize her ağaç kesme işi yapan köylerin, bu işi meslek olarak yapmadıklarını, bazen de zorlamayla bu işi yaptıklarını, hatta gerçekte yaptıkları işleri bu yüzden aksattıklarını göstermektedir.

Tahtacılarla ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz, Tahtacı cemaati tek bir kültürden oluşmaz. Çünkü bu grup faklı boylardan oluşmaktadır. Tahtacı dedelerinden Hasan Mümtaz Bey'in Yusuf Ziya Yörükân'a anlattığına göre, aralarında lehçede, telâfuzda, geleneklerde ve hatta karakterde kimi farklılıklar mevcuttur. Mesela *Eseli* boyu soğukkanlı iken, *Çaylak* oymağı neşeli ve konuşkandır.⁸³ Veli Âsan'a göre de Tahtacı aşiretleri arasında farklılıklar vardır. Örneğin Eseliler zeki, işinin ehli, ancak biraz tembeldirler. *Elemetliler*, çalışkan, cevval, doğru ve çok inatçı insanlardır. *Yağlılar*, başkalarından kız alıp vermez, diş hediği kaynatmazlar. *Haydutlar* ise dışarıdan gelecek saldırılara karşı en iyi şekilde karşı koydukları yani mücadeleciler oldukları için bu ismi almışlardır.⁸⁴ Yine, Tahtacılar genellikle saf ve doğru insanlar olarak bilindikleri halde, *Sivri Külahlular* hileyi severler.⁸⁵ Bu oymağın ismi ilk kısımda bahsedilen ve İran'da bulunan Ağaçeri oymaklarından *Tilkû* adlı oymak ile benzerlik gösterir ve büyük olasılıkla bu lakap onlara kurnazlıkları sebebiyle verilmiştir.

Bütün bu bilgiler bize, bütün Tahtacıların, Ağaçeriler gibi tek bir kavimden ziyade, çeşitli kavimlerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu göstermektedir. Yaptıkları iş ve sürdürdükleri yol/inanç sebebiyle, asırlar içinde yerleşiklerden uzak kalan çok sayıdaki boy tek bir isim altında birleşmiştir. Nitekim arşiv belgelerinde de görüldüğü üzere, Tahtacılar geçmiş asırlarda çok da itaatkâr değillerdi. Kimi zaman vergi vermek istememişler, kimi zaman da şekavet olaylarına karışmışlardır.

Sonuç

13. asırda kaynaklarda adı geçen ve diğer Türkmen boyları gibi savaşçı bir kavim olan Ağaçeriler, o tarihten bugüne isimlerini muhafaza etmişlerdir. Her ne kadar Anadolu'da 18. asırdan sonra isimlerine rastlanılmıyorsa da (ki büyük olasılıkla Ağaçeri ismi Ağaç, Ağaçlu, Ağaççılar vb. şeklinde değişime uğramıştır) İran'daki Türkler arasında bugün de hâlâ aynı adla yaşamaya devam etmektedirler. Anadolu'da ise herhalde kendileri ile benzer inanç ve kültürdeki kavimler arasında varlıklarını korumuşlardır.

⁸³ Yörükân, *a.g.e.*, s. 160.

⁸⁴ Geniş bilgi için bk. Yörükân, *a.g.e.*, s. 163-164.

⁸⁵ Yörükân, *a.g.e.*, s. 196.

Araştırmalarda, makale içinde de yer verildiği üzere, Tahtacıların barışçıl, Ağaçerilerin ise savaşçı karakterleri üzerinde özellikle durulur. Bu da doğal olarak ikisinin aynı cemaat olamayacağı şeklinde yorumlanabilir. Ancak Tahtacılar içinde de şekavet yapan ve vergi vermek istemeyen, hatta mücadeleciler oldukları için kendilerine *Haydutlar* denilen oymaklar vardı. Ayrıca Anadolu'ya ilk gelen boyların Türk ve savaşçı olduklarını da biliyoruz. Nitekim kısa sürede bu özellikleri sebebiyle çok sayıda beylik kurdular. Bu bağlamda sonradan Tahtacı adıyla anılan Türkmen kavimleri de bu mücadele ortamında muhakkak kendilerine uygun beyliklerin tabiiyetine girmişlerdir. Fakat 16. asırla birlikte İran'da Safevi Devletinin kurulması ve Osmanlı ile mücadeleleri ve devamında Osmanlı'nın mezhepsel dönüşümü ve Kızılbaş Alevi takibi, Alevi Türkmen olan bu boyların merkezlerden çekilmelerine sebep olmuş ve zaman içinde savaşçı özelliklerini büyük oranda kaybetmelerine neden olmuştur.

Son olarak Ağaçeriler ile Tahtacı cemaatleri arasında bir bağ olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Ağaçerilerin Anadolu'da ilk ortaya çıktıkları yer Malatya, Maraş ve Elbistan civarıydı. 13. asırda Moğollar önünden Anadolu'ya gelen Türkmenlerin oluşturduğu Tahtacılar da diğer boyların yaptığı gibi ilk olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gelip buradan Anadolu'ya yayıldılar. Yine ikisi Türkmen Alevi kavimlerdendi. Ek olarak, gerek 13. asırdaki karışık ortamda, gerekse 16. asır ve sonrasındaki Kızılbaş takibi sırasında pek çok Türkmen Alevi toplulukları güvenli yer olarak dağlık bölgelere çekilmek zorunda kaldılar ve o yöreye özgü mesleklerden hayvancılık ya da ağaç kesim işini yaptılar. Bu Türkmenler arasında Ağaçerilerin olmaması düşünülemez.

Ayrıca Tahtacı ismi, Ağaçeri ismi gibi tek bir kavme ait değildir. Bu isim edinilmiş bir meslektendir dolayısıyla, çeşitli Türkmen Alevilerin bir araya geldiği bir topluluğa verilmiştir. Bu sebepten Tahtacıları, Ağaçerilerin birebir devamı olarak göremeyiz. Ancak içlerinde Ağaçerilerin de olduğu Türkmen Alevi toplulukları olduklarını söyleyebiliriz.

Bunu en iyi yine Tahtacıların kendileri ifade etmişlerdir:

“Tahtacı namı Gegel gibi umumî bir isimdir. Nasıl Gegel Türkmen uluslarından en büyük bir boy ise ve bunlar buldukları yerlere göre muhtelif isimler aldıkları halde Gegel namını muhafaza ediyor ve Türkmen olduklarına hiçbir şüphe arız olmuyorsa, Tahtacılar da bunun gibi birçok oymak isimlerini taşıdıkları halde Tahtacı unvanı altında birleşirler ve isim değişmesi, bunların Türkmen olmalarına şüphe iras edemez...”

Bizim eski oymaklarımız, sair Türkler gibi, göçebe halinde, koyun ve keçi sürüleriyle geçinirler, at ve kısrak sürüleri bakarlar, sığır, deve, katır

beslerlerdi. Evlerde kadınlar da kilim, halı, âba dokurlardı. Sonra, ihtimal mezhebimizdeki sırrılık yüzünden veya Aleviliğe karşı yapılan aksülâmel hareketlerinden kurtulmak için kenar yerlere, dağlara çekilmek mecburiyeti hâsıl olmuş ve yaşamak sevk-i tabiisiyle oymaklar odun, ağaç alış-verişine başlamışlar, balta ve hızara sarılmışlar ve nihayet tahtacılık bir sanat haline gelmiştir. Meselenin başka bir şekli yoktur.”⁸⁶

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, bugün Tahtacı olarak anılan Türkmenler, ilk başta ağaç kesip, tahta yapmadılar. Bizim de savunduğumuz üzere, bazı mecburiyetlerden dolayı, merkezlerden çekilmek zorunda kalan ve gittikleri yerlerde o yöreye özgü geçinme yolunu seçen ve içlerinde İran’a gitmeyip Anadolu’da kalan Ağaçeri kavminin üyelerinin de olduğu, çok sayıdaki Türkmen Alevi boylarından oluşmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Osmanlı Arşivleri (BOA)

A.MKT.MHM, 255/14; *AE.SAMD.III*, 116/11398; *AE.SAMD.III*, 71/7129; *AE.SMHD.I.*, 205/16243; *C.ML*, 569/23282; *DH.EUM*, 6.Şb, 38/13; *DH.EUM.KLH*, 4/14; *DH.İ.UM.EK*, 111/38; *DH.KMS*, 51/2; *DH.MKT*, 2607/52; *DH.MKT*, 2643/72; *DH.ŞFR*, 87- 350; *İ.DH*, 1478/67; *MVL*, 722/20; *MVL*, 792/81; *ŞD*, 293/17.

Tahrir Defterleri: nr. 31, nr. 49, nr. nr. 270, nr. 438, 909, nr. 1066, nr. 1195.

Yayınlanmış Arşiv Eserleri

5 numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)-I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1994.

6 numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565)-I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1995.

Osmanlı Yer Adları-I Rumeli Eyaleti (1514-1550), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2013.

Yazılı Kaynaklar

Abû Bakr-i Tihriânî, *Kitâb-i Diyârbakriyya Akkoyunlular Tarihi-I-II*, yay. Necati Lugal-Faruk Sümer, TTK, Ankara 1993.

Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014.

⁸⁶ Yörükân, *a.g.e.*, s. 200-201.

Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk, C. I-II-III (Birleştirilmiş)*, çev. Besim Atalay, TDK, Ankara 2013.

Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi, Cilt: II*, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1950.

Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2018.

Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2020.

İbn Bibi, *Selçuknâme*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2020.

Kızılbaşlığın Tarihi Târih-i Kızılbaşîyye, Tercüme, Notlar ve Tıpkıbasım: Şefaattin Deniz ve Hasan Asadi, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.

Reşideddin Fazlullah Hemedani, *Camii't-Tevârih-I*, Düzenleyen: Muhammed Ruşen-Mustafa Musevi, Tahran 1373.

Yazılı Eserler

Akben, M., “Ağaçeri Ayaklanması Türkmen İsyanı”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş, Şubat 2017.

Akdağ, M., *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyancıları*, YKY, İstanbul 2019.

Akgündüz, A., *Osmanlı Kanunnameleri*, 4. Kitap, Fey Vakfı Yay., İstanbul 1992.

Atmaca, E., “Antalya Tahtacı Türkmenlerinin Ağzından Söz Varlığına Katkılar”, *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bilge Tonyukuk Anısına-I*, TDK, Ankara 2021, s. 255-295.

Aytaş, G., “İttihat ve Terakki Döneminde Adana Valiliği Tarafından Tahtacı Yörükler Hakkında Hazırlanan Bir Rapor”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2012/63, s. 59-76.

Beşe, A.-S. Tozlu, “İngiliz Kayıtlarında Aleviler ve Bektaşiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 59, 2011.

Çağatay, N., “Tahtacılar”, *İA*, 11. Cilt, İstanbul, 1979.

Çıblak, N., “Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme”, *Folklor/Edebiyat*, C. IX, S. XXXIII, 2003.

Çıblak, N., “Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 68, 2013.

Çıblak, N., “Tahtacılar Ateş ve Ocak Kültü”, *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı-I*, ed. Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Ankara 2007.

- Çiftçi, E., “Ulus-Devlet İnşasının Tahtacılar Yansımaları: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Tahtacı Alevileri Raporu”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2020, C. 12, S. 3 s. 465-489.
- Gökhan, İ., “Ağaçeriler Türkmen Taifesi”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş, Şubat 2017.
- Gülten, S., “Kökler ve Dallar: Tahtacı Alevilerinin Menşei ve Tahtacı Cemaatleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 95, 2020.
- Halaçoğlu, H., *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yay., İstanbul 2011.
- Heyet, C., “Azerbaycan’ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Kasım 2004.
- Jakob, G.-F. V. Luschan-E. Naumann, *19. Yüzyılda Alman Şarkiyatçıların Bektaşilik Serüveni Bektaşiler Tahtacılar Kızılbaşlar*. (İlhami Yazgan, çev. ve yayına haz.), La Kitap Yay., Ankara 2013.
- Kafkasyalı, A., *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2011.
- Kuşçi, A., *Orta Toros Tahtacıları (Tarih ve Kültür)*, İksad Yay., Ankara 2021.
- Ögel, B., *Türk Mitolojisi-I-II*, TTK, Ankara 2014.
- Özgüdenli, O. G., “Osmanlı İrani (I); Batı İrani ve Azerbaycan Tarihi Hakkında Osmanlı Tahrir Kayıtları; Coğrafi ve İdari Taksimat”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 34, 2003.
- Savaş, S., *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, TTK, Ankara 2013.
- Selçuk, H. ve A. Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, IQ Yay., İstanbul 2008.
- Sümer, F., “Ağaç-eriler”, *Belleten*, C. 26, S. 103, 1962.
- Sümer, F., *Oğuzlar*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.
- Şahin, H. İ., “Kazdağlarında Ayin ve Şiir: Tahtacı Türkmenlerinin Sazandarlık/Zâkirlik Geleneği Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 10, 2014.
- Taş, K., “Tunceli/Dersim’in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı’nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu ve Bunun Dersim’e Etkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 76/2015, s. 79-107.
- Taş, K., "Aleviliğin Tanımı ve Temel İbadetleri (Kureyşan Ocağı Özelinde)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 104, 2022.
- Telci, C., “Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağında Vergiden Muaf Tahtacı Topluluğu (XV-XVI. Yüzyıllar)” *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 13/2016, s. 5-34.

Togan, Z. V., *Umumi Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2019.

Uzunçarşılı, İ. H., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 2003.

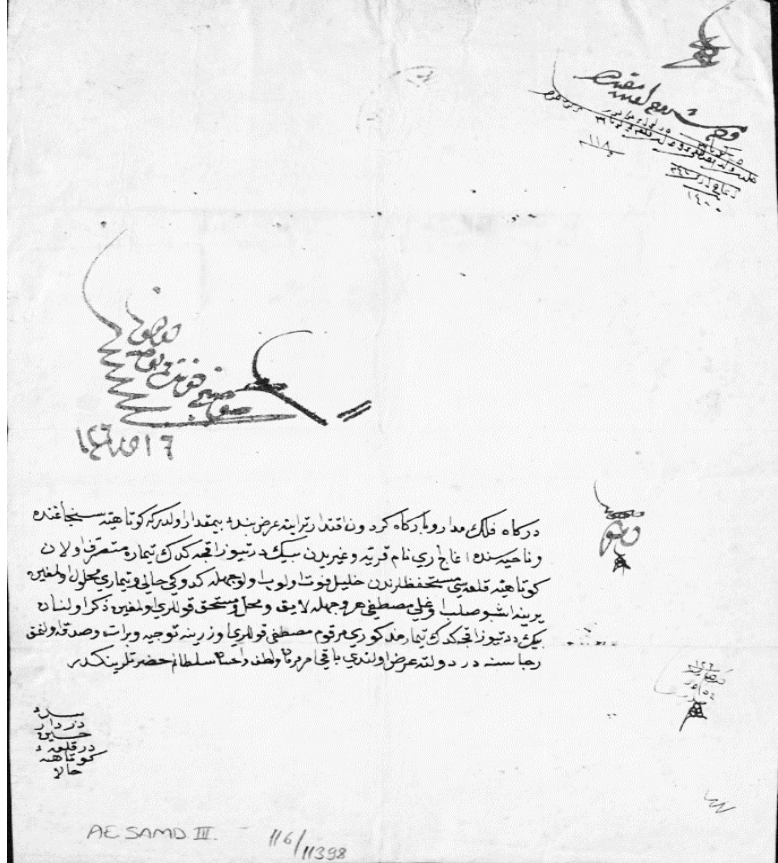
Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Tarihi-III/I*, TTK, Ankara 2003.

Yol Dergisi-Aleviliğin Solmayan Rengi; Tahtacılar, S.28, 2008.

Yörükcan, Y. Z., *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015.

Yücel, Y., *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar-II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara 1991.

Ekler
Belge-1

Belge-2

كلیس هفتده منظرده

هلیک سئال طرفنده واسع بر تورک منطقه سی وارد که بولسی کرک طرف درک اولده ده جغرافیا
 نقطه نظرده آنجه آنا طولی ایلر شیک مقده ایتاید بیلیم؛ الهالیک بوز ده طفاصه قدری خالص
 درصاف تورک اولرجه سیمه ماد درصاف اخیباریلر تمامیلر آنا طولی الهالیکه مائل در - برقطه سه که
 عینات در عیسه دجاری ده بونده داخلدر - نیک حسن اولده سی آنجه ملک عثمانیده بر فرد اولر
 اولسید قابیلر ، عکس حال یعنی سوریه ده دیا هرکافی رنطقه نخاره دستقلیه الخانی بر جود
 سوهب اولرجه کی الهالیک ده سبب کتبت و فلاتی اولر - بزیر ده دافیه اولر صفا کلیس الهالسی
 دکلیدی کلبیلرک یا کز تورک عثمانی قالدق " آنا طولی ک اصنام منبایرسته مربوط بر لقمه بئرقه
 یلیج بر لقمه هلی مندرع در طرفه کورمه کلربی دگورده به هکله رنج عیسه ایدر - دیونکر داملی برده آتی سرد
 ایدر ده ای تاریخی ، عرقی دهرنی دکلرله اثبات ایدرک بونفاط نظرک عیله دار معاناته عالی ده
 نظر دقه الخانی الهالی نانه استر جام ایلر ده

تاریخ نقطه نظرده - رومالیان ماننده (کیلیزه آنا طولی قالدق) انامی در لسه اولده کلیس
 ده الهالسی بیخی عیسه میلادی ایتالرنده واسلامک سرده سزها سه ممالک مقصده سز کورسه
 ایدی - بالاقده اوزده برودت اسلام اولر ایدر نیاسلملرک و سز سزاع فیه قالدق ده صوکره سلجوقیلر
 آنا اولرک نیاسلمی ایلر طوری (رومانوس دیورنسیس) ی ۱۱۰۱ سنه میلادی (۶۷۲ هجری) سنه
 سزور - ملانکر د بخاربه سنه سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور
 اوزیه آنا اولرک سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور سزور
 اهتوا ایدر (Commaçene) قولارده ده) یعنی مرعشه طرفلربی (هادردن در - dravandur
 نمانده کی بر تورک ایدر نه ضبط ایدر برسد دادنا - بجه ده صوکره بر هوالی آنا طولی سلجوقیلرینه انتقال ایدر سزور -

سلاک ادمه ایمنی (هیزنک بیخی) عیمرنه مورخ سزور (تزدینی) نیک تالیف ایلرکی (آنا اولرک ایلر)
 نام کتابده کلیس (کلین) اولسید قیلا بر لسه در تورک الهالی ایلر سکورده بکری اولر ده کورس لسنده ؛
 بوتور کار اولرک اولرک سزور (آنا اولرکی) Ogha locheri قبل سنه منسوب ایدر لر -

الهالیکه ایله بخاربه سنه صوکره کلیس هوالسی صرا بر لربی درها صوکره صر ده تی بجه در برمی کورده
 انتقال ایدر سزور ؛ کلیس - آنا عیقه اسلامیه ده اولرک اوزره بر کورده اساسا تورک اولر (نیک ایلر)
 هیزرکی دیشر جامعی نایبلر بر هالی ایلر ده اولر ده عیله بر هالیده سزورده سزورده سزورده سزورده سزورده

